

Trondenes fort – Dokumentasjon

Vedlegg til fredningsforskrift

Innhold

Omfang.....	3
Formål	5
Historie	6
TYSK UTBYGGING AV KYSTFORT I NORGE UNDER ANNEN VERDENSKRIG.....	6
BARBARIETS KULTURMINNER	11
TRONDENES FORT – BATTERIE TRONDENES	14
DET NORSKE KYSTARTILLERIETS OVERTAKELSE OG VIDERE UTVIKLING AV ANLEGGENE.....	19
Inventarer	23
Hovedbatteriet kanon I-IV.....	24
Interiør kanon I «Barabara»	45
Militærhistorisk landskap	60
Litteraturliste.....	94

Omfang

Fredningen omfatter Trondenes fort på deler av eiendommen gnr. 64 bnr. 11 i Harstad kommune og omfatter anlegget med alle spor etter den militære virksomheten innenfor området, fra perioden 1940 til 1964, i form av bygninger, ulike typer bunkre, dekningsrom, kommandoplasser, observasjonsposter, løpegraver, skytestillinger, kanonstillinger, lyskasterstillinger, sperringer, trapper, lager, veinett, skinnegang, tunneller, mv. jf. kart og listing i dokumentasjonsvedlegg av kjente objekter. Listen over spor etter militær aktivitet er ikke uttømmende.

Nærmere om omfang av fredning

Hovedbatteriet, kanon I-IV med tilhørende kanonbrønner og bunkre for magasin, forlegning og maskineri (Inventarnummer 1012, 1013, 1014 og 1015) er fredet med eksteriør.

Kanonstillingen kjent som kanon I «Barbara» (Inventarnummer 1015) er fredet med eksteriør og interiør.

Fredningen av hovedbatteriets eksteriør omfatter konstruksjon, overflater, materialbruk hovedstrukturen i det festningsarkitektoniske uttrykket og detaljering som fasadeløsning, murvegger, grunnmur, etasjeskiller, eldre dører, materialbruk, og overflater skal opprettholdes.

Fredningen av kanonen I «Barbaras» interiører omfatter interiørens opprinnelige eller eldre deler. Dette gjelder vegger, detaljer som dører og luker, samt overflater og eventuell dekor, rominndeling, bygningsdeler, fast inventar, samt tekniske installasjoner og utstyr slik som ladestokk, lademekanisme, elevasjonstabeller, prosjektiler, drivladninger, hylseladninger, vogner, verktøy, maskineri, aggregater og traverskraner som er knyttet til kanonens innsikting, avfiring, drift og vedlikehold.

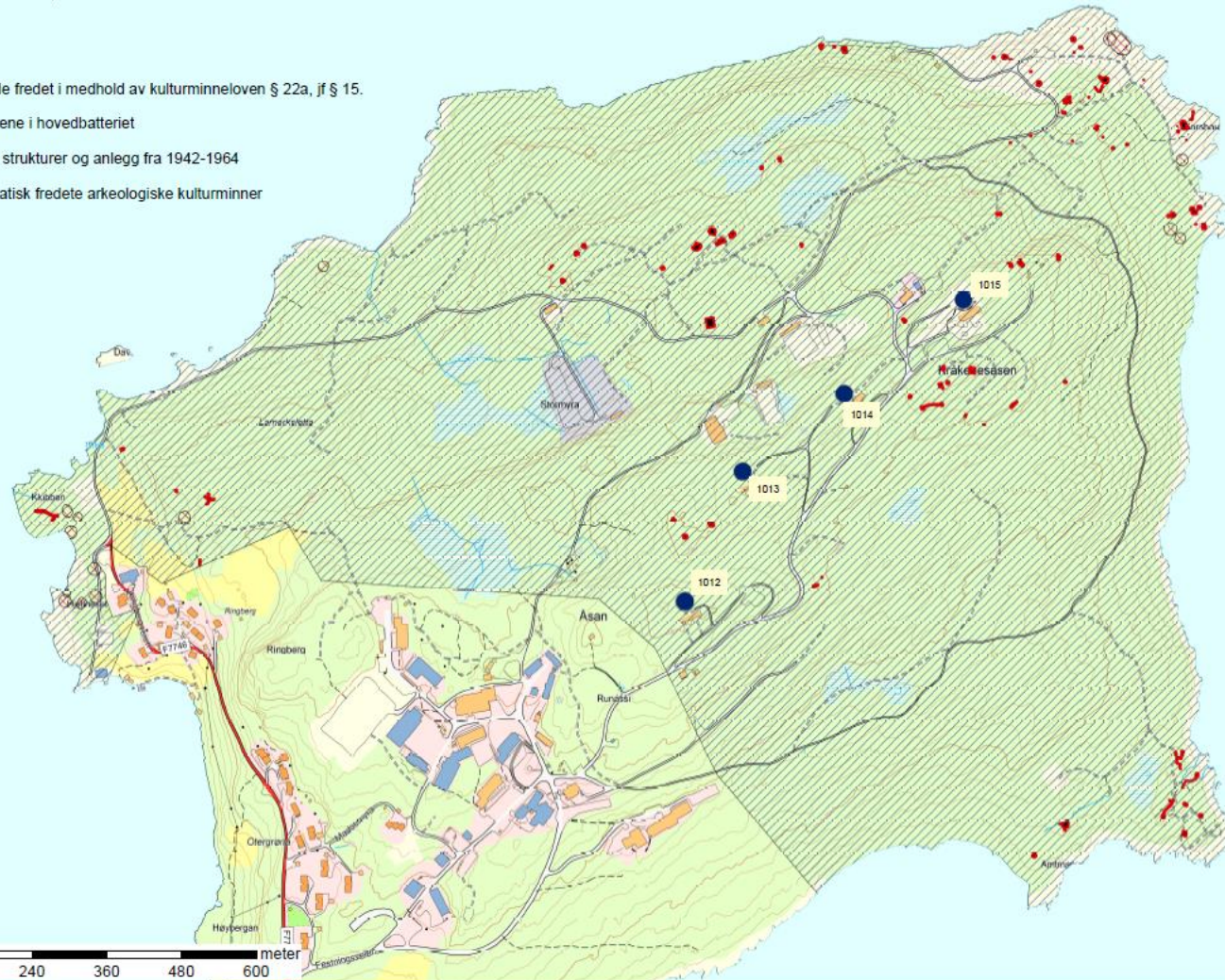
Fredningen omfatter ikke kart, plansjer, bilder, utstillingsmontre og museale objekter så som våpen, granater, uniformer, ildledningsutstyr, avstandsmålere mv. som ikke kan knyttes direkte til betjening og vedlikehold av kanonen.

Forskriftsfredning Trondenes fort

Deler av gnr. 64 bnr.11, Harstad kommune

- Område fredet i medhold av kulturminneloven § 22a, jf § 15.
- Kanonene i hovedbatteriet
- Kjente strukturer og anlegg fra 1942-1964
- Automatisk fredete arkeologiske kulturminner

Formål

Formålet med fredning som helhetlig anlegg

Formålet med fredningen av Trondenes fort er å ivareta anlegget som et helhetlig forsvars- og okkupasjonshistorisk anlegg. Fredningen skal bidra til at Trondenes fort for ettertiden vil være en kilde til kunnskap og opplevelse av okkupasjonstidens utbygging, dets omfang og hvilke følger det fikk for lokalbefolkningen, arbeidere og krigsfanger. Formålet er videre å bevare Trondenes fort som eksempel på norsk bruk av tidligere tysk forsvarsanlegg i etterkrigstiden, frem til hovedbatteriet gikk ut av norsk krigsoppsetting i 1964.

Fredningen skal sikre en helhetlig bevaring og forvaltning av fortet, slik at den visuelle og funksjonelle sammenhengen mellom hovedelementene, særlig mellom hovedbatteriet og de øvrige kulturminnene og landskapet de ligger i - opprettholdes.

Formålet med eksteriørfredning av hovedbatteriet

Formålet med fredningen av hovedbatteriets, kanonstillingene I- IV eksteriør, er å bevare dette som helhetlig eksempel på tungt kystartilleri i Atlanterhavsvollen og som del av Kystartilleriet i tidlig etterkrigstid. Fredningen skal sikre at hovedbatteriets utforming og hovedpreg, samt materialbruk og detaljering, opprettholdes.

Formålet med interiørfredning av kanon I «Barbara»

Formålet med fredningen av interiøret i kanonen «Barbara» er å bevare interiørens opprinnelige deler, som rominndeling, bygningsdeler, fast inventar, detaljer og overflater. Det samme gjelder kanonen og tilhørende tekniske installasjoner samt utstyr som viser kanonens drift og funksjon. Fredningen av installasjoner og utstyr skal sikre objektets tekniske spesifikasjoner.

Historie

Tekstene er hentet fra verneplanen

TYSK UTBYGGING AV KYSTFORT I NORGE UNDER ANNEN VERDENSKRIG

På tross av de begrensninger i tysk forsvarsmakt som ble gitt ved fredsoppgjøret etter første verdenskrig, satte Tyskland allerede i 1928 i gang arbeidet med permanente forsvarsverk. Verkene i betong ble bygget langs østgrensen og skulle beskytte mot en polsk invasjon. Arbeidet fortsatte utover 1930- tallet, noe som førte til utforming av standarder for bygging av slike forsvarsverk og kriterier for betongstyrke for ulike typer konstruksjoner.

I 1938 ga Hitler ordre om utbygging av Vestvollen – en forsvarslinje langs Tysklands vestgrense. Arbeidet med denne linjen etablerte både et system av typetegninger – Regelbau – som ble brukt under den påfølgende verdenskrigen, og måten arbeidet ble organisert på. Den sivile institusjonen Organisasjon Todt som tidligere hadde beskjeftiget seg med utbygging av motorveier, fikk nå

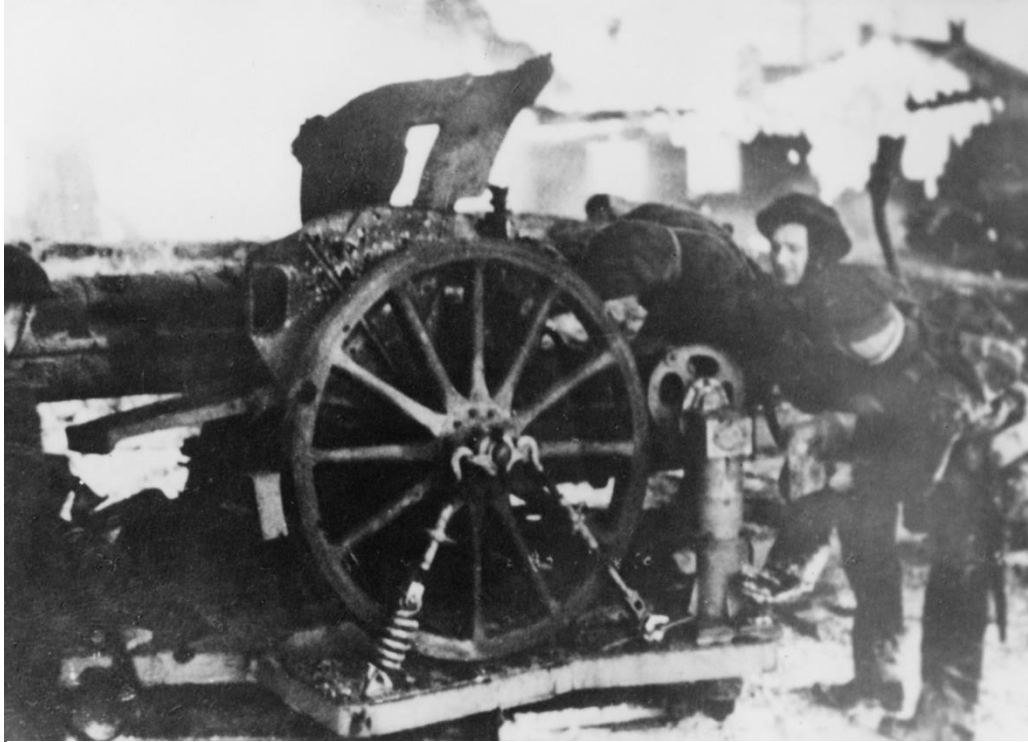

Kanon I «Barbara» på Trondenes fort under avfyring 17. april 1944, bilde tatt av ukjent tysk soldat Foto: Sør-Troms Museum.

hovedansvar for planlegging, utredning, tegning og byggearbeidene av større forsvarsverk, og ble etter hvert en bygningstjeneste for det tyske forsvaret med egne uniformer.

Arbeidet med å befeste Danmark og Norge ble igangsatt like etter angrepet i april 1940. Okkupasjonsmakten tok i bruk eksisterende norske kystfort, endret dem en del og startet utbygging dels i henhold til norske planer fra mellomkrigstiden. Etter omfattende befaringer våren og sommeren 1940 utarbeidet man egne planer for befestning av strategisk viktige steder.

Hitler gikk personlig inn for å etablere tungt artilleri for å sperre Skagerrak med ett batteri ved Kristiansand og ett

Alliert soldat ved ødelagt tysk artilleri under Måløyraidet Foto: Norges Postmuseum

ved Hanstholm i Danmark. Batteriet i Danmark var ferdig i mai 1941, mens man ved Møvik i Kristiansand på dette tidspunktet holdt på med forberedende arbeider.

Også innseilingen til Trondheimsfjorden var viktig og ble prioritert sammen med batterier på Vestlandskysten. Trondheim var tenkt som hovedstøttestpunkt for Marinen i nord og en viktig base for ubåtflåten. Også i Bergen ble det bygget en ubåtbunker. Tysklands fremste våpen mot Storbritannia var ubåtene, og da var tyskerne avhengig av kontroll over norskekysten for å komme uhindret ut i Atlanterhavet. Fra basene i Bergen og Trondheim opererte de tyske ubåtene mot allierte krigsskip og konvoier i Atlanterhavet.

Allierte aksjoner i Lofoten og på Måløy i 1941 forsterket ytterligere Hitlers overbevisning om betydningen av å befeste norskekysten. Ønsket om å kontrollere Norge hadde bakgrunn i behovet for å sikre malmtransport fra Narvik, sikre adkomsten til Atlanterhavet fra Tyskland og behovet for baser for den tyske marinen i Norge.

I 1942, etter det forlengede felttoget mot Sovjetunionen og USAs inntreden i verdenskrigen, innså Hitler at en krig ville bli langvarig og startet utbyggingen av Atlanterhavsvollen – en befestningslinje langs den 1500 km lange fronten fra Spanias grense mot Frankrike til Norges grense mot Sovjetunionen. Utbyggingen av forsvarsverker skulle spare personell på vestfronten inntil slaget på østfronten var over. Betong skulle altså erstatte store troppestyrker. Forsvarslinjens psykologiske betydning ble også vektlagt. De monumentale betongkonstruksjonene ga inntrykk av uovervinnelighet, og skulle både skremme motstanderne og virke oppbyggende på egne borgere. Fortene i Atlanterhavsvollen var et mye brukt motiv i nazistenes propaganda

Transport av løp til 40,6 cm fra kaia på Trondenes opp kanonveien, Foto: Ukjent / Sør-Troms Museum

Norge var høyest prioritert innen den tyske plan for forsvaret av Europa. Etter Norge kom befestningen av Frankrike og Belgia, mens forsvaret av Holland og Jylland utgjorde tredje prioritet. Hitler var overbevist om at en alliert landgang ville komme i Norge. Totalt ble det bygget ca. 1500 batterier langs Atlanterhavsvollen, av disse lå 1/5 eller ca. 300 i Norge.

På grunn av vanskelige forsyningsforhold i Norge, ble det lempet på kravene til jernbetongens tykkelse. Typetegningene måtte også tilpasses forholdene på den forrevne norske kysten. Ekstyske kystfort i Norge avviker derfor fra anlegg etablert i øvrige deler av Atlanterhavsvollen. I større grad måtte anlegg legges i hulrom i klipper eller sprenges ned i fjell. Dette ga bedre kamuflasje, men forårsaket også store fuktproblemer på grunn av innsig fra fjellet, noe som bidro til at tidsplanene for utbyggingen ikke holdt. Mangel på boreutstyr og nok bygningsmateriale førte også til at kravene til tykkelse ofte ikke ble fulgt.

Kystfortene på Møvik, Austrått og Trondenes er blant de største batteriene som ble etablert langs Atlanterhavsvollen. Alle tre består av kanoner opprinnelig beregnet på slagskip som i varierende grad er tilpasset montering på land. Trippelkanonen på Austrått sto opprinnelig på slagskipet Gneisenau, mens 38 cm kanonen på Møvik og 40,6 cm kanonene på Trondenes aldri ble montert på skip. Teknisk sett er arbeidene interessante og omfanget imponerende, men i en eventuell strid ville de hatt mindre verdi på grunn av at kanonene sto åpne og ubeskyttede mot luftangrep eller beskytning fra sjøen.

Den enorme innsatsen som ble lagt ned i byggevirksomhet i Norge for batterier som ikke kom i kamp, er en kilde til undring og ettertanke hos besøkende. Hva var formålet? Hvordan var det mulig å gjennomføre slike absurde prosjekt? Spørsmålene leder oss nærmere en forståelse av krigens grusomheter og hvor galt det kan gå med en despot ved makten. Samtidig viser konstruksjonenes dimensjoner et sentralt poeng: For Hitler var kystfortenes betydning som avskrekkende virkemiddel og propaganda av like stor betydning som den rent operative.

Arbeidene ble utført under ledelse av Organisation Todts hovedkontor for Norge og Danmark i Oslo med bruk av tyske soldater og arbeidere, krigsfanger og norske entreprenører med frivillige og tvangsutskrevne arbeidere.

Selv om mange nordmenn i begynnelsen av krigen fant en vei ut av fattigdom og arbeidsledighet gjennom arbeid på tyske anlegg, ble antall frivillige raskt så lavt at okkupasjonsmakten gikk til utskrivning av tvangsarbeid. Først lokket imidlertid tyskerne med penger. Daglønnen kunne være så høy som 30 kroner. En kommunearbeider tjente 50 kroner i uken, mens en månedslønn for en gårdsarbeider kunne være 150–200 kroner. Med sultne barn hjemme var det for mange ikke noe valg å begynne på tyske anlegg.

Da lønn ikke lenger var noe virkemiddel kom tvangen. Lov om alminnelig nasjonal arbeidsinnsats kom 23. februar 1943 og førte til tvangsutskrivning av norsk arbeidskraft. Særlig i Nord-Norge var det problem å få tilstrekkelig arbeidskraft, noe som delvis forklares av avstanden til det mer folkerike Sør-Norge og omfanget av utbyggingen i nord.

BARBARIETS KULTURMINNER

Ekstyske stillinger, brakker, bunkere, løpegraver, sperringer og andre spor er en dokumentasjon av okkupasjonens følger for krigsfangene som mistet sine liv på anleggene og de mange nordmenn som ble fordrevet fra sine hjem og mistet eksistensgrunnlaget på grunn av den tyske militære utbyggingen. Samtidig er de fysiske restene levninger etter forsøket på å innlemme Europa i Det tredje riket. Sporene i landskapet er slagg fra verdenshistorien som bringer nærhet til og levendegjør denne del av Norges og Europas historie, og som kan brukes til å fortelle nye generasjoner om barbariet i krigsårene 1939–45.

Kirkegård og fangeleir for sovjetiske fanger fotografert i perioden juli 1945 og juli 1946, da leiren ble brent. Gravene ble flyttet til Tjøtta i 1951 Foto: ukjent Sør-Troms Museum

Det er vanskelig å finne et eksakt tall på antall krigsfanger som deltok i arbeidet på det enkelte anlegg. En oversikt over krigsfanger som arbeidet i regi av Organisation Todt i 1944 viser at tallet for perioden 1943–44 lå på mellom ca. 19 000 og 28 500. Flere av disse mistet livet under arbeidet. Mange døde av utmattelse, sykdom og underernæring, mens andre ble drept som straff for fluktforsøk eller lignende. Likene ble ofte begravd like ved fangeleirene. Etter fredsslutningen ble det opprettet egne samlekirkegårder for krigsfanger. Oversikter fra Organisation Todt gir imidlertid ikke det fullstendige bildet ettersom krigsfanger også ble brukt av andre enheter.

Kanonen på Austrått blir av mange serbere betraktet som et gravmonument over serbiske krigsfanger. Det hevdes at noen av krigsfangene ble skutt under arbeidet med sjakten og likene tippet ned i betongen. Uansett sannhetsgrad, viser historien noe av den betydning disse anleggene har for besøkende og at det er mange grunner til å ta vare på dem for ettertiden. Ikke bare på grunn av deres sjeldenhet og tekniske standard, men også på grunn av deres historiefortellende verdi for generasjoner som ikke har opplevd grusomhetene under annen verdenskrig.

Prestefamilien Steinholt, med medhjelpere, fotografert foran lastebilene de brukte da de måtte evakuere Trondenes prestegård i 1942. Foto: Helge Steinholt/ Sør-Troms museum

Annen verdenskrig snudde livet opp ned også for en rekke grunneiere. Okkupasjonsmakten annekterte grunn til utbyggingen av kystfort, forlegningsleire og andre etablissementer. Mange fikk sine hjem rekvirert for innkvartering av offiserer og mannskaper. Flere ble regelrett fordrevet fra sine hjem. Makteløse kunne de se på at dyrkbar jord ble endeventd og landskapet endret til et omfattende forsvarsanlegg. Mange vendte tilbake til eiendommene etter krigen og forsøkte å starte på nytt i sitt opprinnelige virke. Prosessene med erstatning for ødeleggelsene og sikring av områdene tok mange år. Pengene kunne imidlertid ikke dekke skuffelsen av å se frukten av flere generasjoners arbeid ødelagt.

Noen fikk aldri tilbake eiendommene sine fordi Forsvaret hadde bruk for anleggene som var etablert under verdenskrigen. Forsvaret overtok

som nevnt en rekke fort og det ble startet forhandlinger om erstatning for ekspropriert grunn. På Trondenes var ikke denne prosessen ferdig før i 1960. Noen steder ble Forsvaret sittende på grunn som likevel ikke ble brukt, til irritasjon for tidligere grunneiere. Slik er kystfortene også en manifestasjon av historien til de mange som ble fordrevet fra sin egen grunn.

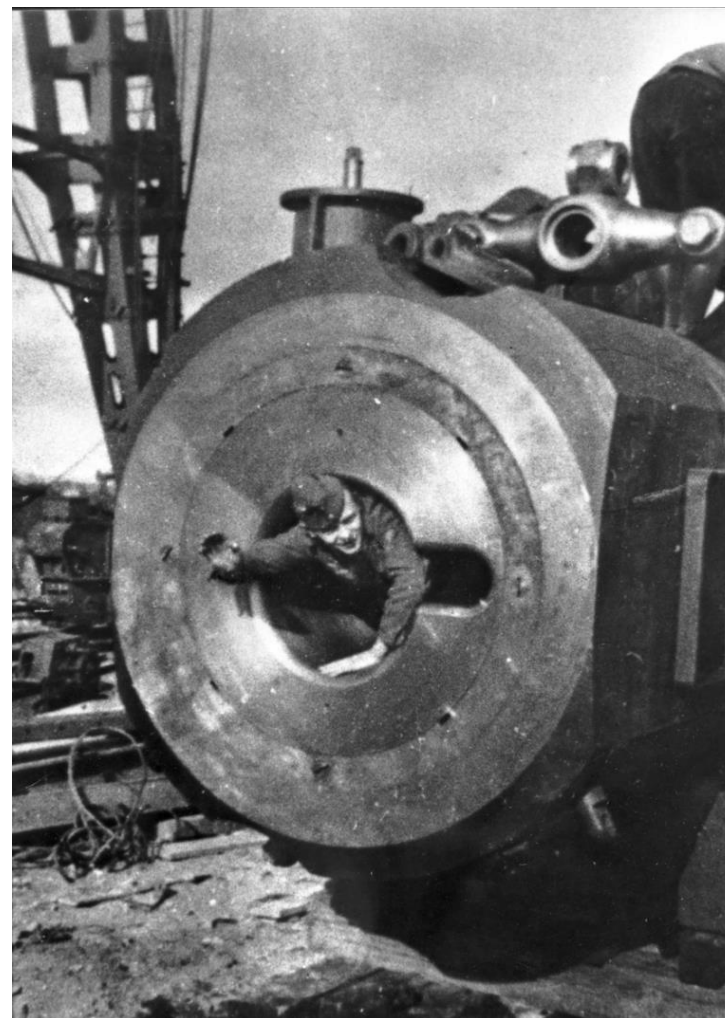
TRONDENES FORT – BATTERIE TRONDENES

Batterie Trondenes ble etablert som ett av to tunge kystfort som skulle beskytte innseilingen til den viktige havnebyen Narvik. Søsterbatteriet på Engeløya (Fort Dietl) i Steigen skulle dekke innseilingen gjennom Vestfjorden, mens batteriet på Trondenes kontrollerte innseilingen fra nord.

Kanonene var konstruert for tyske slagskip av klasse H. Kanonene, med en kaliber på 40,6 cm, var bygget for montering i tvillingtårn. Etter krigsutbruddet ble byggingen av skipene stoppet og det som var bygget hugget opp. Kanonene ble frigitt til andre formål. De tre første ble satt opp på Hela ved Danzig. Batteriet på Hela ble i 1942 flyttet til Calais.

Før kapitulasjonen hadde de allierte styrkene etablert stillinger for luftvernkanoner på åsryggen ovenfor Trondenes kirke, hvor 40,6 cm-batteriet senere skulle komme til å stå. Et batteri bestående av tre engelske 9,4 cm luftvernkanoner ble overtatt av tyskerne. For øvrig var det relativt liten militær aktivitet i Harstad i de første krigsårene bortsett fra rekognosering av tyske myndigheter.

Hovedbatteriet på Trondenes ble påbegynt i 1942. I løpet av våren og sommeren hadde det funnet sted forberedende arbeider som veier og kai. Under byggingen ble det satt opp dekningsbatteri på Kråkenes. Sør for kirken bygget man en spesiell kai med kran for lossing av de tunge delene. Kaien er fortsatt i bruk, men landingssystemet for prammene ble fjernet etter krigen. Delene ble fraktet på vei til batteriområdet.

Tysk soldat «hilser» fra enden av kanonløpet på en av de fire 40,6 cm kanonene Foto: ukjent/ Sør- Troms Museum

Kranselag for kanonstilling Foto: ukjent/Sør-Troms Museum

Kanonene fikk tilnavnet Adolf-kanoner etter én av granattypene som ble brukt. Kanonrøret var 20,3 m langt og granaten veide 1030 kg. Skuddvidde med standardgranat var ca. 43 000 m, mens man med en lettere granat på 600 kg kunne skyte opp mot 56 000 m. Totalt ble det laget 19 stk. av denne kanontypen, av disse er det kun de fire på Trondenes som er igjen.

Batteriet på Trondenes som hadde dekknavnet Batterie Theo under byggeperioden, var operativt med tre kanoner i mai 1943, mens den siste sto klar i august samme år. For å tilfredsstille Hitlers krav om skyteklare kanoner, ble prøveskytingen gjort før bunkersanlegg og kanonbrønn var ferdig. På Engeløya sto to kanoner klare i august mens den tredje var ferdig i januar 1944. Arbeidene fortsatte på begge batteriene helt frem til kapitulasjonen.

Trondenes batteri avfiring under okkupasjonen Foto: ukjent/Sør-Troms Museum

Fortet hadde en oppsetning på minst ett kompani for sikring av kanonene. Disse måtte da ha egne brakker og forsvarsstillinger. Brakker ble bygd både på Kråkenes og innenfor dagens leiområde. Ved kanonene ble det bygget flere nærforsvarsstillinger som fremdeles er synlige på det tett bevokste området. Brakkene er for det meste enten revet eller ombygd. I tillegg til hovedbatteriet hadde fortet også et batteri med 88 mm luftvernkanoner og et dekningsbatteri med 17 cm kanoner. Luftvern batteriet ligger nordvest for hovedbatteriet, mens dekningsbatteriet sto på Kråkenes.

Grovarbeidet ble også på Trondenes gjort av krigsfanger, for det meste russere. Leiren lå like nord for Trondenes kirke. De mange fangene som døde eller ble drept ble gravlagt mellom leiren og kirkegården. I 1951 ble levningene tatt opp og flyttet til samlekirkegården på Tjøtta. Forholdene på Trondenes var som i tilsvarende leire: Lange arbeidsdager, hardt fysisk arbeid, mangel på mat og klær og enkle brakker som ikke holdt kulda ute. Sadisme og straffelyst fikk utløp her som andre steder. Enkelte kilder opplyser at 800 russere døde på Trondenes i løpet av okkupasjonen.

Tyske soldater og russefanger på en lastebil, fotografert i 1943 eller 1944 på Sama. Foto: Sigurd Knudsen/ Sør-Troms Museum

Norsk luftvernartillerist med tysk 88 millimeter luftvernkanon foto: John Berthung/Harstad Tidende/ Sør-Troms Museum

prøveskytinger med to av kanonene frem til 1957. På grunn av dårlig standard på de ekstyske brakkene og større aktivitet på fortet, ble det oppført en rekke nye bygninger i årene 1951–54. Kommandoplass for 88 mm -batteriet var ikke ferdig ved overtakelsen. Denne ble fullført i 1951. I 1952 ble det etablert 10,5 cm-batteri på bl.a. på Ringberget og Russeneset.

En rekke personer var blitt fordrevet fra området som okkupasjonsmakten rekvirerte i forbindelse med etableringen av fortet. Oppsitterne på Ringberget og presten ved Trondenes kirke flyttet tilbake til sine eiendommer høsten 1945. Året etter startet arbeidet med erstatning og fastsettelse av leie til grunneierne. Totalt var det beslaglagt ca. 1700 da., hvorav ca. 1100 fra prestegården. Arbeidet med grunnverv kom i gang i 1953. Dette var ikke ferdig før i 1958 da Forsvarsdepartementet betalte 250. 00 kr til Kirkedepartementet for ca. 1300 da.

Kystartilleriet overtok Trondenesområdet 14. juli 1946. Trondenes ble etter dette standkvarter og øvingsplass for kystartilleriet i Nord-Norge. 40,6 cm-batteriet tatt inn i K.Brig Nord sin mobiliseringsoppsetning i 1951. Det ble foretatt flere fullkaliber

Forsvarsdepartementet foreslo å nedlegge 40,6 cm batteriet i 1958. Militærkomiteen og Stortinget ga sin tilslutning. To av kanonene ble tatt ut av mobiliseringsplanene samme år, mens man besluttet å avvente nedleggelsen av de to øvrige kanonene. All instrumentering i kommandoplassen ble demontert i 1961 for å gi plass til nytt materiell, og kanonene ble stående uten vedlikehold. Nedleggingsvedtaket ble iverksatt først i 1964 etter at Grøtavær fort var beredskapsoppsett.

I 1962 ble det besluttet å avhende 17 cm batteriet på Kråkenes. Kanonene ble i 1966 byttet ut med 10,5 cm kanoner i paddeskill.

I 1965 varslet Forsvarsdepartementet at én 40,6 cm-kanon var ønsket i Tyskland og at det også fra kanadisk hold var kommet henvendelser om overtakelse av kanoner. Samtidig tok flere offiserer ved HSD initiativ til at kanon I ikke ble fjernet, men at den fremdeles skulle få vedlikehold og bli stående som et musealt objekt for ettertiden. Forsvarsdepartementet meddelte i 1968 at én av kanonene skulle beholdes, mens de tre øvrige skulle avhendes som skrap.

I 1977 anbefalte Forsvarets bedømmelseskommisjon at en eller to kanoner ble bevart som museale objekt. Året etter godkjente Forsvarsdepartementet at det skulle stilles midler til rådighet for full restaurering av kanon I – «Barbara». Arbeidet pågikk i årene 1978–82. De øvrige kanonene ble sandblåst og malt i 1991.

Foto. Ukjent/FMU

I 1980 ble et nytt øvingsssenter for Harstad Sjøforsvarsdistrikt besluttet opprettet. Samtidig vedtok man at Befalsskolen for Infanteriet (BSIN) skulle forlegges til Trondenes. Øvingsssenteret ble formelt etablert sommeren 1987, mens utbyggingen fortsatte frem til 1994. I 1993 vedtok Stortinget at Harstad (og Narvik) Sjøforsvarsdistrikt skulle legges ned, og at det skulle opprettes et nytt Hålogaland Sjøforsvarsdistrikt med standkvarter i Lødingen. Harstad hadde da fungert som kystartillerihovedkvarter for Nord-Norge i 48 år.

DET NORSKE KYSTARTILLERIETS OVERTAKELSE OG VIDERE UTVIKLING AV ANLEGGENE

Etter den tyske kapitulasjonen var det en alliert målsetting å nedlegge tysk våpenindustri. Dels for å forhindre ny krig, dels for å sikre avsetting av særlig Storbritannia og USAs egen våpenproduksjon. Batteriene som var anlagt langs norskekysten var del av demoleringsplanene. Fra norsk side var det imidlertid et ønske om å bevare flere av anleggene og la dem inngå i et forsterket norsk kystartilleri. Fra høsten 1945 arbeidet norske myndigheter aktivt for å overta fortene. Mange fort ble imidlertid vurdert som lite hensiktsmessige og gjennom to utrangeringsrunder på slutten av 1940- og 1950-tallet ble våpen fjernet fra en rekke steder, og områdene sikret. Etter hvert ble flere kanontyper utfaset, også de store kanonene. Men de store batteriene ble vedlikeholdt frem til 1970-tallet, selv om de da var tatt ut av mobiliseringsoppsetningene.

Prosjektil under transport fra magasin til kanon under øvelse på 1950-tallet. Soldatene er utrustet med tyske hjelmer og patrontasker i k98. Foto: ukjent/Sør-Troms Museum

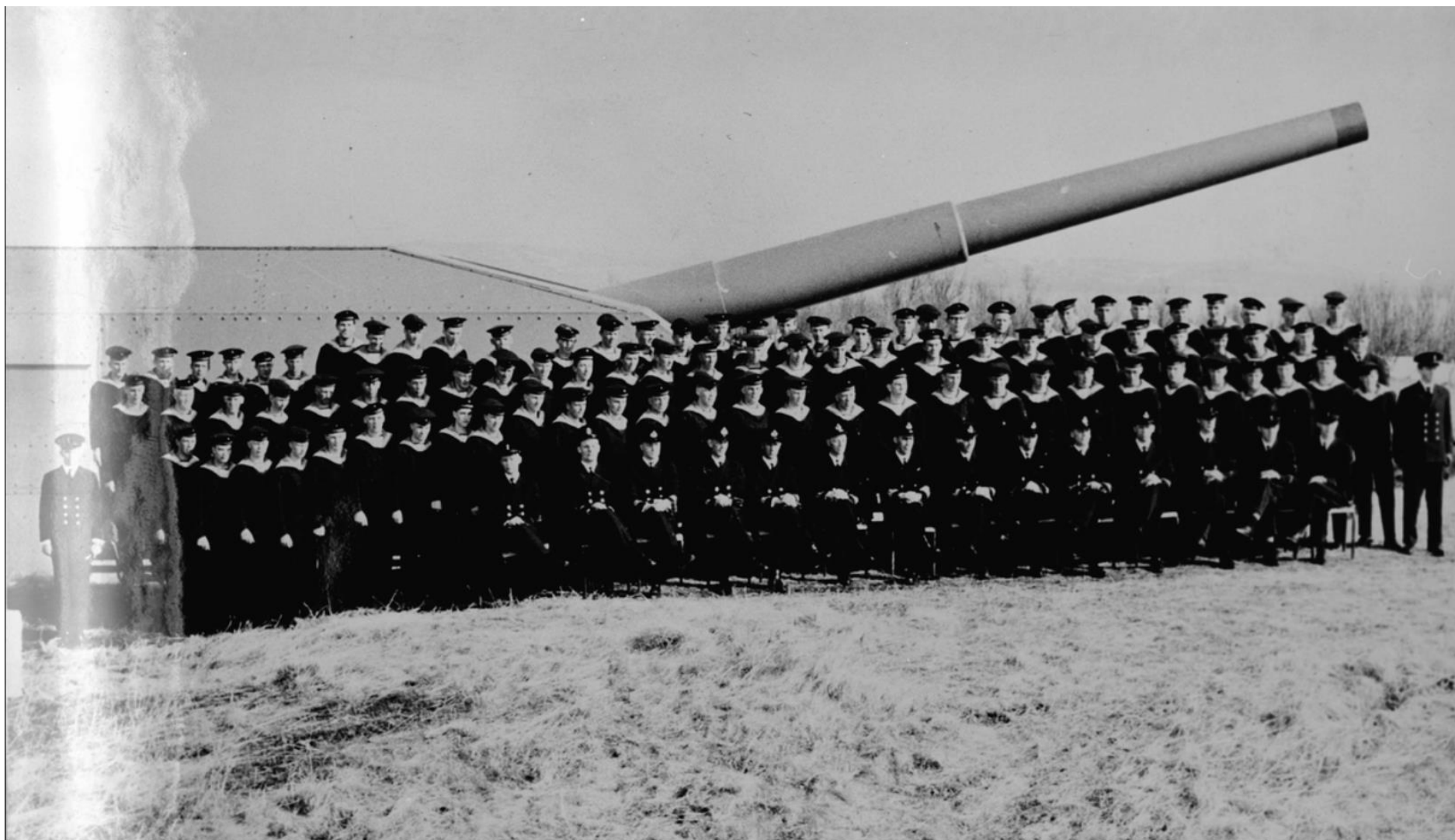
Kystfortene ble tilpasset norske behov. Særlig bygninger til forlegning og administrasjon var i en tilstand som gjorde det nødvendig med nybygg. De enkle tyskerbrakkene ble bygget om eller fjernet, og det ble satt opp nye bygg som tilfredsstilte norske tekniske krav. Arbeidene var rimeligvis mest omfattende på kystfort med stor aktivitet, og særlig bygningsmassen på Trondenes fort gjennomgikk store om- og nybyggingsarbeider.

De store kanonenes rolle i mobiliseringsplanene var kortvarig. Dels på grunn av at det norske fiendebildet ikke var det samme som okkupasjonsmaktens, dels på grunn av at materiellet var ressurskrevende og lite effektivt. I en periode forgikk det imidlertid opplæring av mannskap og kanonene ble vedlikeholdt. Fra slutten av 1950-tallet var tiden for de store kanonene over.

Løpet er hevet under øvelse på 1950-tallet. Soldaten er utrustet med tyske hjelme og bajonett for k98. Befalet justerer elevasjonen på løpet. Foto: ukjent/Sør-Troms Museum

På grunn av fortens historie som del av både det tyske og norske kystartilleriet, og på grunn av at de representerer spesielle konstruksjoner, tok norske offiserer initiativ til at flere av de store kanonene skulle bevares og inngå i en form for museum. I dag er alle de tre kystfortene som er behandlet i denne verneplanen godt besøkte turistmål i sambruk med det sivile samfunn, der kommuner eller venneforeninger har tatt over driften av deler av anleggene.

Kontigent 64/01, tjenestegjør på Trondenes Fort. Oppstilt foran Adolfkanonen i 1964, året hovedbatteriet var tatt ut av krigsoppsetting Foto: ukjent/Sør-Troms Museum

Inventarer

Alle Foto: OOHYHAG/RA

Hovedbatteriet kanon I-IV

Interiør kanon I «Barabara»

Militærhistorisk landskap

Nedenforstående objekter er plukket ut som eksempler på de ulike typene kulturminnene som befinner seg i det militærhistoriske landskapet. Objektene i dette vedlegget må ikke forstås som en uttømmende liste. Vedlagt fredningen ligger en liste over de kjente objektene som inngår i fredningen. Det er ikke foretatt en endelig registrering i forbindelse med fredningssaken, men registrerte som uregistrerte forstås som del av anlegget.

kanonstilling		
Inventarnummer	Askeladden- ID	Posisjon UMT 33
1306		563859-7636615
Kanonstilling med fire dekningsrom delvis utført i betong og stein, antatt luftvern		

<i>Skytestilling med løpegrav</i>		
<i>Inventarnummer</i>	<i>Askeladden- ID</i>	<i>Posisjon UMT 33</i>
1310		563776-7636556
<i>Skytestilling med løpegrav, stilling støpt i armert betong, løpegraven går mellom to stillinger</i>		

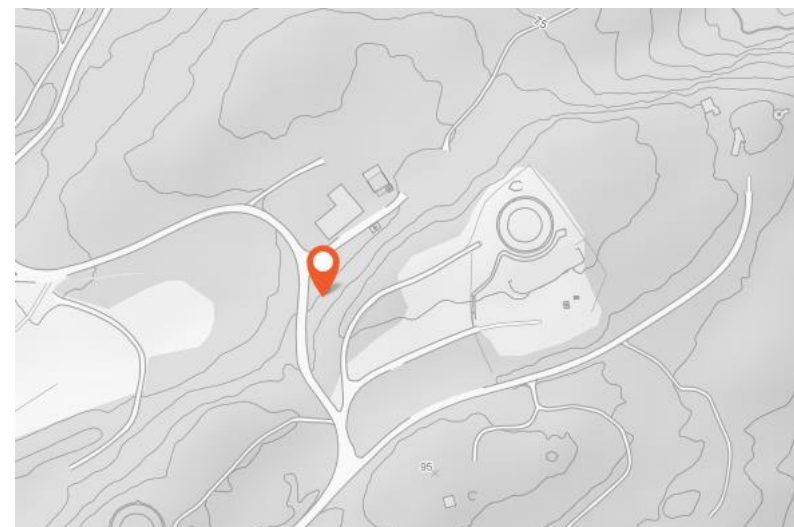

<i>Kusy</i>		
<i>Inventarnummer</i>	<i>Askeladden- ID</i>	<i>Posisjon UMT 33</i>
1040		563776-7636556
<i>Skytestilling, norskutviklet etterkrigsmodell</i>		

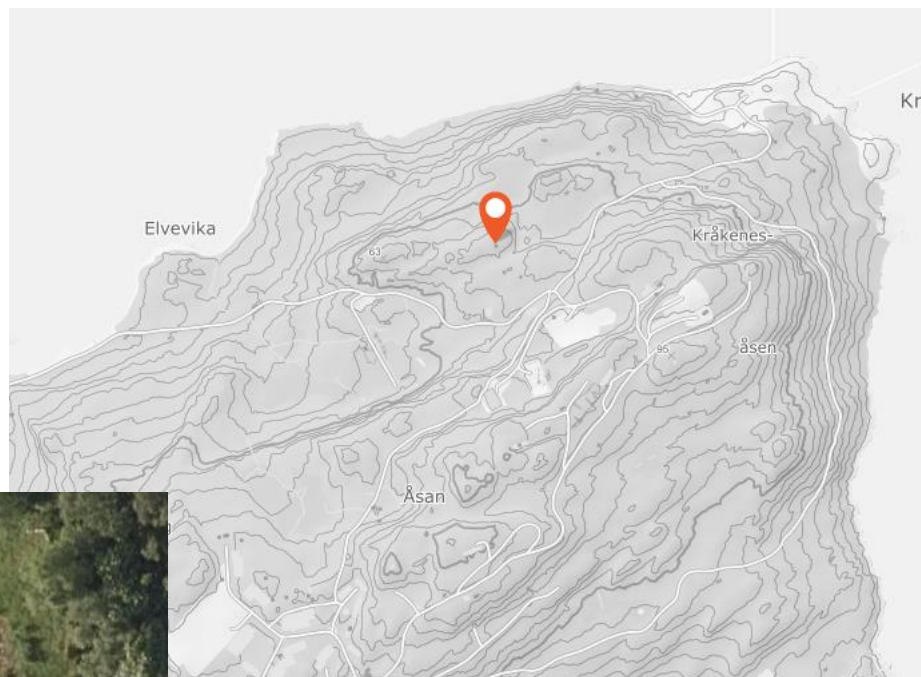

<i>Trafokiosk</i>		
<i>Inventarnummer</i>	<i>Askeladden- ID</i>	<i>Posisjon UMT 33</i>
1316		563745-7636696
<i>Rester etter eldre Trafo, benyttet som ly under eksplosjonsulykken i 1958.</i>		

<i>KO 88</i>		
<i>Inventarnummer</i>	<i>Askeladden- ID</i>	<i>Posisjon UMT 33</i>
<i>1310</i>		<i>563776-7636556</i>
<i>Kommandoplass for 88 millimeter luftvern batteri slutført i etterkrigstid ligger i umiddelbar nærhet til tre kanonstillinger for 88 mm hvor det er bevart en kanon</i>		

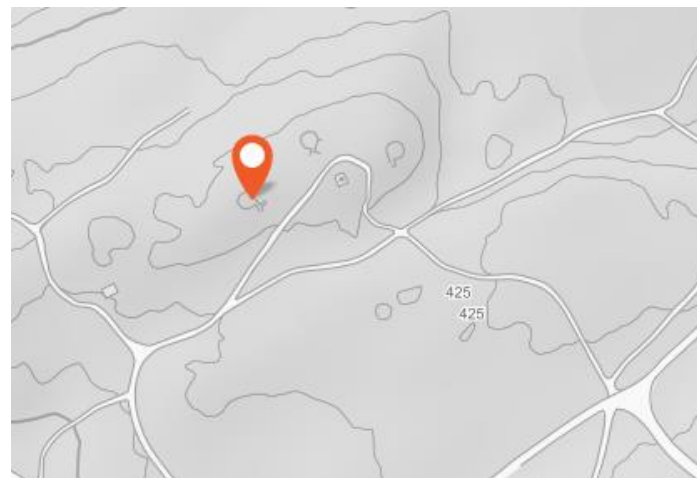

<i>Luftvernstilling 88 mm med kanon</i>		
<i>Inventarnummer</i>	<i>Askeladden- ID</i>	<i>Posisjon UMT 33</i>
1353		563413-7636814
<i>En av tre luftvernstillinger tilknyttet 88 ko</i>		

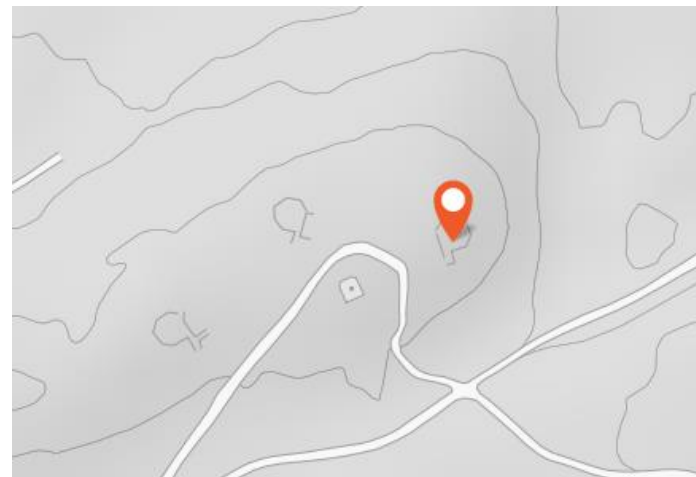

<i>Luftvernstilling 88 mm</i>		
<i>Inventarnummer</i>	<i>Askeladden- ID</i>	<i>Posisjon UMT 33</i>
1352		563437-7636838
<i>En av tre luftvernstillinger tilknyttet 88 ko</i>		

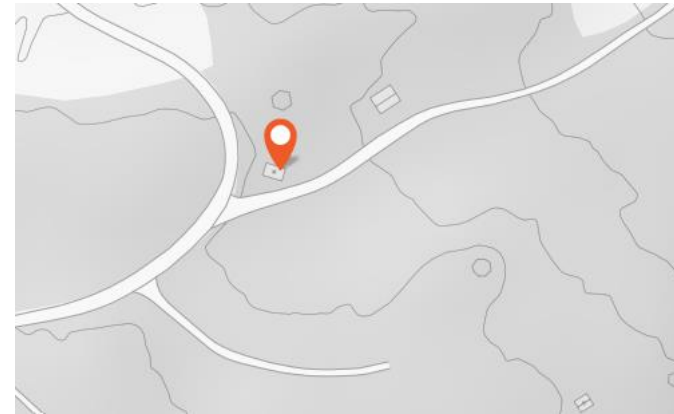

<i>Ammunisjonslager</i>		
<i>Inventarnummer</i>	<i>Askeladden- ID</i>	<i>Posisjon UMT 33</i>
0061		564002-7637029
<i>Ammunisjonslager</i>		

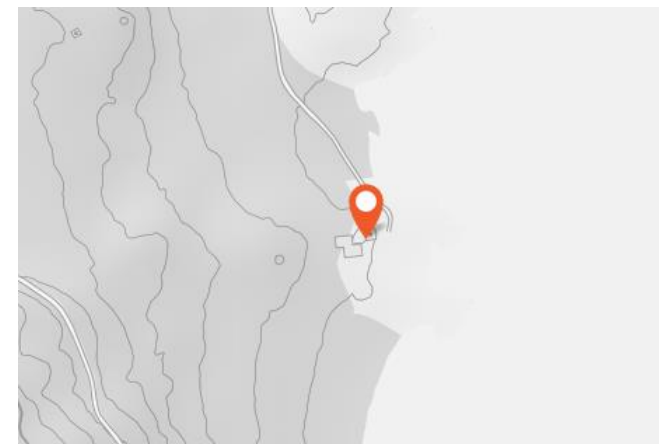
<i>Kanonstilling med lavett</i>		
<i>Inventarnummer</i>	<i>Askeladden- ID</i>	<i>Posisjon UMT 33</i>
1326		564067-7637081
<i>Kanonstilling med lavett antatt 88-105 mm</i>		

<i>Lyskasterstilling med aggregat og forlegningsbunker</i>		
<i>Inventarnummer</i>	<i>Askeladden- ID</i>	<i>Posisjon UMT 33</i>
1326og 1018		564198-7636868
<i>Lyskasterstilling med aggregat og forlegningsbunker</i>		

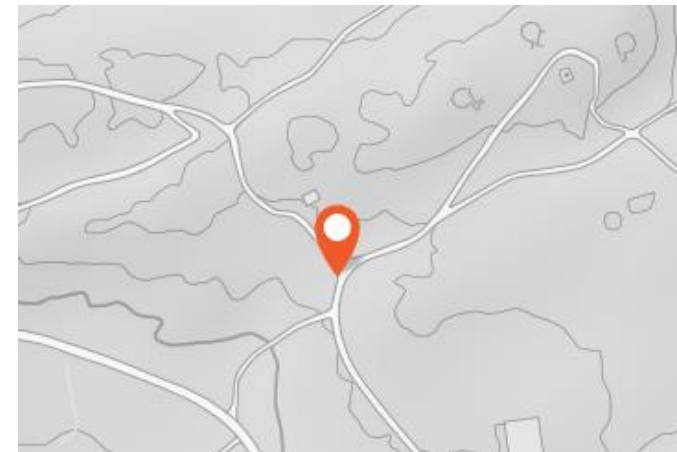

<i>Lyskaster</i>		
<i>Inventarnummer</i>	<i>Askeladden- ID</i>	<i>Posisjon UMT 33</i>
<i>Uregistrert objekt</i>	-	-
<i>Lyskaster, fremstår som tilfeldig plassert i terrenget uten tilknytning til stilling, står sørvest for 88 mm batteriet.</i>		

<i>Fundamenter for traverskran i tilknytning til Kanon I</i>		
<i>Inventarnummer</i>	<i>Askeladden- ID</i>	<i>Posisjon UMT 33</i>
<i>Uregistrert objekt</i>	-	-
<i>Fundamentene er de siste rester etter traverkranene som ble benyttet til lossing, montering og ment for fremtidig vedlikehold av kanon I.</i>		

Litteraturliste

Fjeld (red)1999, Klar til strid: Kystartilleriet gjennom århundrene, Kystartilleriets offisersforening

Johanessen og Havran 2006, Verneplan for Møvik fort, Austerått fort og Trondenes fort, Forsvarsbygg, Oslo